

İzmir BAYRAMIN
Işık Üniversitesi

Prof. Dr. Süheyla Bayrav, *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi, Multilingual, 1999*

“Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Süheyla Bayrav’ın edebiyat-eleştiri sorunlarını irdelediği, dilbilimin en önemli konusu olan dilsel iletişim dizgesini oluşturan kavramlar çerçevesinde, Antik Yunan’dan romantik döneme kadar yazın sanatı ve eleştirideki yöntem arayışlarını sorguladığı yazılarından oluşan yapıttır.

Edebiyat meraklılarını yakından ilgilendiren yapıtta, Yapısalcılık ve Göstergebilim, edebiyat eleştirisine günümüzde de büyük ölçüde egemen olan iki öğreti olarak karşımıza çıkmakta, edebiyatı edebiyat yapan ölçütler ele alınmakta, belli başlı edebi akımlar, okullar, yaratıcıları ve öncüleriyle değerlendirilmekte, nesnel eleştiri, öznel eleştiri, çoğul okuma, metin-okur arasındaki ilişki, bu ilişkileri belirleyen koşullar anlatılmaktadır. Okuru ile sohbet eder gibi rahat ve kendine özgü bir anlatım dili kullanan Süheylâ Bayrav’ın 145 sayfalık yapıttının hemen arkasında “Kitapta Yer Alan Bazı Yazarlarla İlgili Kısa Bilgiler” bölümü 12 sayfayı içermektedir. Bu bölümde, felsefe ve yazın dünyasının önemli isimleri yalın bir anlatı içinde, alfabetik sırayla okura bilgi olarak sunulmakta, bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Kitabın belli başlıklarla ayrılmış içeriğine bakacak olursak, “Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi” başlığı taşıyan bölümde, edebiyatın tanımı yapıldıktan sonra örnekler verilerek, edebiyatı edebiyat yapan ölçütler, onu komşu uğraşılardan, anlamlı edim dizgelerinden ayırmak için öneriler sunulmaktadır. Edebiyatın bir üretim olduğu, yeni yapıtlar yarattığı, okunabilme özelliği taşıdığı, bildiri içerdiği, Saussure ve Benveniste’nin saptamalarıyla dilbilim ve göstergebilimin alanlarına girdiği vurgulanmaktadır.

Bilindiği gibi, dilbilimin değişik yöntemlerinden her biri bugün edebiyat eleştirisinde kullanılmaktadır. Edebiyat metnini bir belirti dizgesi olarak ele alan göstergebilim ise, konuya yorumcu eleştiriden ayrı bir açıdan baktığını söylemektedir. Edebiyat metninin incelerken nesnel kalmak ve çoğul okuma yapmak önemlidir. Bu bağlamda, eleştirmenin, metnin belirten yüzünü

ilgilendiren gözlemleri çoğaltması, metnin yapısını, biçimini betimlemesi, yazarın çabasını ya da ustalığını ortaya çıkarması kaçınılmazdır.

“Çağdaş Eleştiri ve Eleştiride Yöntem Arayışları” bölümünde J. Kristeva, Leo Spitzer, Ramon Fernandez ve R.Jakobson’un görüşlerine ve çalışmalarına yer verilmekte, edebiyatın iki tip söylev çerçevesinde incelendiğine vurgu yapılmaktadır. Anlatım yapıtları ve şiir olarak açılımının yapıldığı söylev, Antik dönemden XVIII. yüzyıla kadar, kuralcı eleştirinin ışığında genç yazarlara yol gösterme görevini de üstlenmektedir. XVIII. yüzyıldan sonra eleştiri artık yapımcıya değil, tüketiciye, okuyucuya yardımcı olmak gayretini taşıdığına göre, günümüz eleştirmeni öğreticilik görevini yüklenmekten vazgeçerek kendisinin de bir araştırmacı, bir yapımcı, bir yazar olduğunu savunmaktadır.

“Edebiyat-Eleştiri Sorunları”na ayrılan bölümde, “Antik Yunan”, “Hıristiyan görüşü Doğaya Öykünme”, “Romantizm”, “Gerçekçilik”, “Betimleme”, “Özyaşam” gibi konular açıklanmakta, yazın sanatı ve eleştirel çalışmaların hangi aşamalardan geçtiği ve nereye doğru yol aldığı tartışmaya açılmaktadır.

“Sonuç Gözlemleri” bölümünde ise edebiyat yapıtının salt yüzeysel olarak içeriğinin ya da kurgusunun betimlenmesi ile değerlendirilemeyeceği, eleştirmenlerin anlamın kaynaklandığı derin yapıları ortaya çıkarma çabalarının önemli olduğu üzerinde durulmaktadır.

Eleştirinin, önceleri yalnızca doğru bilgileri sağlayan yardımcı bir bilim dalı olma evresinin ardından, son iki yüzyıldaki gelişmesinin çeşitli örneklerle özetlendiği satırlarda ise yazar-okur-eleştirmen birlikteliğinin önemi bir kez daha vurgulanmakta, edebiyat yapıtının değerinin anlaşılabilmesi için özellikle okur ve eleştirmenin edilgenlikten sıyrılıp, etken bir yapımcı durumuna gelmesine dikkat çekilmektedir.

Yazarın özgün metinlerden alıntılarla zenginleştirdiği “Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi” değerli bir elkitabı özelliğini taşımaktadır. Edebiyat kuramları ve eleştiri yöntemlerinin yetkin bir sistematikte verildiği yapıtta, edebiyat ve eleştiri ilişkisi ve sorunlarının irdelendiğine tanık olurken, bu konular içinde doğrudan veya dolaylı biçimde yer alır iş çok sayıda yazar, eleştirmen, dilbilimci ve anlambilimci/göstergebilimciyi de seçilmiş metinleri ve örneklemelerle daha derinden tanımış oluyoruz.

Edebiyat yapıtına iyi bir eleştirmen kimliği ile bakabilmek amacıyla donanırken kesinlikle ihmal edilmemesi gereken bir yapıt...